

Aineiston avaamisen esteet

Omistajuus ja lisensointi

TSV:n koordinoiman avoimen tieteen, avoimen datan
asiantuntijaryhmän alatyöryhmä pohti tilannetta

Loppuraportti 10.5.2019

Viittausohje: Aineiston avaamisen esteet – Omistajuus ja lisensointi. Avoimen datan asiantuntijaryhmän omistajuus ja lisensointi alatyöryhmän loppuraportti, 10.5.2019: <https://zenodo.org/10.5281/zenodo.2708815>

Loppuraportin sisältö

- Työryhmän tehtävä
- Nykytilan kuvaus
  - Rahoittajien vaatimukset
  - Tutkijan polku
- Harkituin askelin kohti ratkaisua
  - Palvelun kannalta tärkeät kohdan tutkijan polulla
  - Avainpelaajat
- Yhteistyön mahdollisuudet

Työryhmän jäsenet

Katja Fält	Tampereen yliopisto
Jussi-Pekka Hakkarainen	Kansalliskirjasto
Tua Hindersson-Söderholm	Hanken
Anne Holappa	Suomen tekijänoikeudellinen yhdistys
Nina Hynnä	Hämeen ammattikorkeakoulu
Miki Kallio	Oulun yliopisto
Sofia Kuitunen	Helsingin yliopisto
Anne Karhapää, siht	Itä-Suomen yliopisto
Jaani Kuusela	Turun AMK
Mari Elisa Kuusniemi, pj	Helsingin yliopiston kirjasto
Iiris Malinen	Helsingin yliopisto
Turkka Näppilä	Tampereen yliopisto
Perttu Pohjola	Helsingin yliopisto
Toni Pulliainen	Hämeen ammattikorkeakoulu
Maria Rehbinder	Aalto-yliopisto
Tomi Rosti	Itä-Suomen yliopisto
Annamari Turunen	Itä-Suomen yliopisto

Työryhmän tehtävät

Työryhmän itselleen antama tehtävä

- Tehtävänä on tehdä ehdotus sopimusprosessista, jota tutkimusorganisaatiot voisivat käyttää omistajuuksista ja käyttöoikeuksista sopimiseen.
  - prosessimalli/palvelumalli olisi mahdollisimman kevyt ja selkeä tutkijoille sekä toteutuskelpoinen organisaation näkökulmasta.
  - sujuva, toimii myös suurilla määrillä tutkijoita, sopimusosapuolia ja -tapauksia.
  - selkeyttää mitä tukea, ohjeita ja koulutusta tutkijat tarvitsevat, jotta tutkimusaineistojen sopimusasiat saataisiin tutkimusaineistojen osalta sujuviksi.
- Yhdessä aikaan saatu ehdotus kuvaisi lyhyesti nykytilaa ja sitä mikä nykytilassa on haastavaa.
- Ehdotus myös kuvaisi tavoitetilanteen ja sen mitä siihen pääsemiseksi vaaditaan.

Nykytilan kuvaus

Lainsäädäntö ei riitä tukemaan käytäntöä

Nykytilan kuvaus

- Tutkimusdatan omistajuudesta ja lisensoinnista sopiminen on yksittäisten tutkijoiden vastuulla. Tukea on tarjolla, jos sitä osaa pyytää.
- Tutkijat eivät tunne tutkimusaineistojen omistukseen ja siitä sopimiseen liittyviä asioita.
  - Tutkijoiden ei ole mahdollista tutustua lainsäädäntöön ja erilaisiin käytänteisiin muiden enemmän huomiota vaativien tehtäviensä vuoksi.
- Haastava aihe esittää tietoa selkeästi ja tutkijalähtöisesti.
- Palveluprosessit ovat usein reaktiivisia ja olettavat tutkijoilta paljon, kuten aikaa perehtyä asiaan.
- Kukaan ei hahmota/ohjaa sopimusprosessia kokonaisuutena.

Rahoittajien vaatimukset

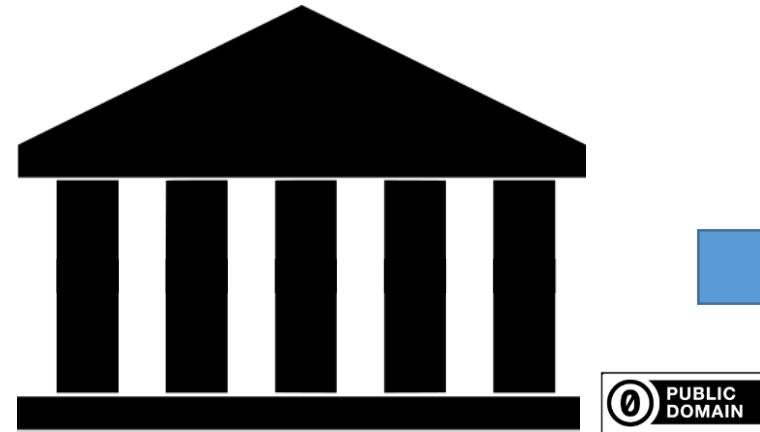
- Valtaosa tutkimusrahoittajista (esim. Suomen Akatemia ja EU-instrumentit) edellyttää, että oikeudet tuloksiin (sisältää datan) siirretään rahoituksen saajan tutkimusorganisaatiolle.
  - Poikkeuksena jotkin säätiöt.
- Henkilökohtaiset apurahat ovat oma lukunsa, ja niissä tutkija on itsenäinen myös tulosten omistajuuden suhteen.

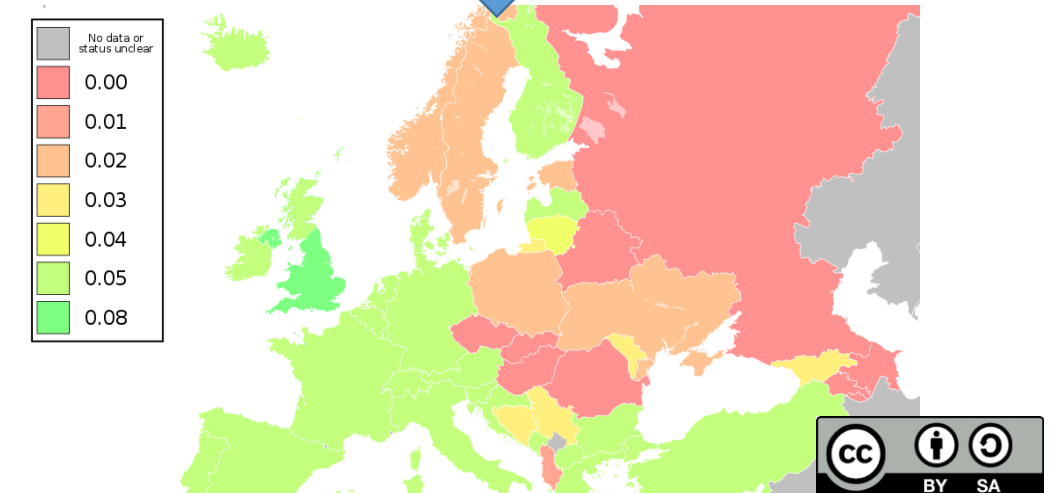
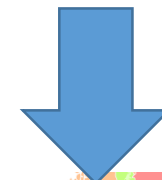
Yleiset uskomukset

- Tutkimusryhmillä uskotaan olevan oikeuksia dataan, vaikka oikeuksia voi olla vain yksittäisillä luonnollisilla henkilöillä tai organisaatioilla.
- PI:llä uskotaan olevan omistusoikeus dataan, vaikka tästä ei olisi sovittu tutkijoiden tai tutkimusorganisaation kanssa.
- Yliopistolla uskotaan automaattisesti olevan omistus- ja käyttöoikeus dataan.
- Yksittäisen tutkijan uskotaan olevan yksinoikeus keräämäänsä dataan, vaikka esimerkiksi data olisi kerätty rahoituksella, jonka ehdoissa vaaditaan oikeuksien siirtämisen tutkimusorganisaatiolle.

TUTKIJAN POLKU kuvaa tilanteen monimutkaisuutta

- Tutkija työskentelee ryhmässä, jossa voi olla tutkijoita monesta organisaatiosta ja usealla eri rahoituksella.
- Ryhmä kerää yhdessä dataa

[GNU Free Documentation License](#), Version 1.2

- Tutkija lähtee organisaatiosta väliaikaisesti tai pysyvästi
- Hän ottaa mukaansa dataa
- Hän jättää jälkeensä dataa

- Tutkija julkaisee tutkimusjulkaisuja ja dataa
- Julkaisut tehdään yhdessä sekä oman että muiden organisaatioiden tutkijoiden kanssa

- Tutkija hakee ja saa apurahan tutkimusprojektiin
- Projektissa on mukana useita organisaatioita
  - osa akateemisia
  - osa voi olla kaupallisia
- Projekti käsittelee henkilötietoja

Harkituin askelin kohti ratkaisua

Suunnitelmallisuutta aineistojen hallintaan ja palveluiden kehittämiseen

Tarpeelliset palveluprosessit

- Työryhmä tunnisti tutkijan polun kriittisiä kohtia, joissa palvelua olisi hyvä olla tarjolla
  - Jokainen organisaatio räätälöi palveluprosessinsa sopimaan omiin olemassa oleviin palveluihin.
- Organisaation tulisi tunnistaa palveluprosessin avainpelaajat
  - Vastuut ja työjako olisi hyvä sopia selkeästi ja saattaa kaikkien tietoon organisaation sisällä ja ulkona yhteistyön helpottamiseksi
- Aineistohallintasuunnitelmien laajempi hyödyntäminen organisaation tukiprosesseissa nähtiin tärkeäksi

TUTKIJAN POLUN kriittiset kohdat, joissa palvelua tarvitaan erityisesti

- Tutkija tulee organisaatioon työsuhteeseen, vierailijaksi tai opiskelijaksi
- Hän tuo mukanaan dataa
- Tutkija saattaa olla yhtäaikaisesti töissä myös muussa organisaatiossa

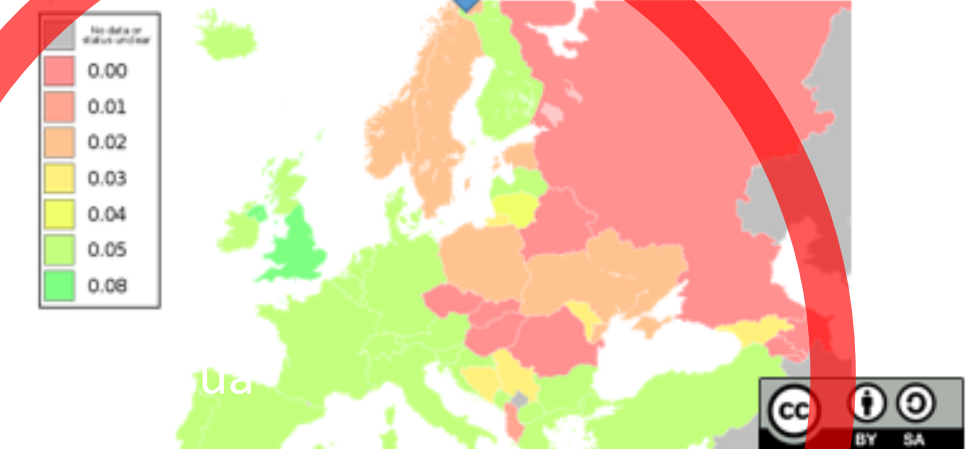
- Tutkija työskentelee ryhmässä, jossa voi olla tutkijoita monesta organisaatiosta ja usealla eri rahoituksella.
- Ryhmä kerää yhdessä dataa

- Tutkija lähtee organisaatiosta väliaikaisesti tai pysyvästi
- Hän ottaa mukaansa dataa
- Hän jättää jälkeensä dataa

- Tutkija julkaisee tutkimusjulkaisuja ja dataa
- Julkaisut tehdään yhdessä sekä oman että muiden organisaatioiden tutkijoiden kanssa

- Tutkija hakee ja saa apurahan tutkimusprojektiin
- Projektissa on mukana useita organisaatioita
  - osa akateemisia
  - osa voi olla kaupallisia
- Projektin käsittelee henkilötietoja

Henkilö tulee organisaatioon töihin, vierailijaksi tai opiskelijaksi

- Datainventaario henkilön mukana tulevista datoista
  - Inventaario dataan kohdistuvista aiemmin tehdyistä sopimuksista ja käyttöoikeuksista sekä immateriaalioikeuksien omistuksesta
- Tietopaketti organisaation toimintaperiaatteista osaksi perehdyttämispakettia
  - Selkeät ohjeet siitä kenellä on vastuu ja mistä saa apua
  - Ohjeet siitä miten kiistatilanteet ratkaistaan
- Riittävä tukihenkilöverkosto
  - osaa neuvoa
  - vastaa ohjeiden ajantasaisuudesta
  - järjestää koulutuksia esim. yhteistyössä datanhallinnan tuen kanssa
- Mahdollisesti oikeuksien siirtosopimukset osana työsopimusta

Tutkimusprojektin aloitus

Aiheistonhallintasuunnitelma vaaditaan kaikista alkavista projekteista

- Suunnitelmat tarkastetaan ja hyväksytään omassa organisaatiossa
- Suunnitelma kuvaa aineiston koko elinkaarta ja esittelee aineistokokonaisuuden, mikä auttaa järkevän sopimuskokonaisuuden hahmottamista

Sopimustuki tutkimusrahoitusprosessin yhteydessä

- Yhteistyösopimukset
- Oikeuksien siirtosopimukset
  - Työntekijät ja opiskelijat
- Henkilötietoja koskevat sopimukset ja dokumentaatio
  - Ohjeet rekisterinpitäjyydestä, tietosuojailmoituksesta, yms.

Henkilö lähtee organisaatiosta

- Datainventaario henkilön mukaan lähtevistä ja säilytysratkaisuihin jäävistä datoista
  - Mitä, missä ja kuka omistaa, millaiset käyttöoikeudet kullakin taholla on
  - Oikeuksien siirto ja käyttöoikeuksista sopiminen tarpeen mukaan

Yhteistyön mahdollisuudet

Yhteisestä viestistä on apua

Valoa tunnelin päässä

Nykytilan ymmärtäminen on jo askel parempaan

- Avoimen tieteen edistäminen vaatii tähän aiheeseen tarttumista!
- Jos sopimukset eivät ole kunnossa, on aineistojen jakaminen, avaaminen ja säilytettäväksi antaminen mahdotonta

Sopimuksin voidaan selkeyttää tilannetta

- Toimivia sopimuspohjin kannattaa jakaa

Organisaatiot voivat tehdä itse paljon, mutta tarvitaan myös yhteistyötä organisaatioiden välillä

- Sisäisten vastuiden kuvaaminen auttaa organisaatioiden välisessä yhteistyössä

Haastamme yhteistyöhön!

- Action Point: Palveluita tulee kehittää tässä esityksessä tunnistaneihin kriittisiin vaiheisiin.
- Tutkijoiden, datanhallinnan tuen ja lakimiesten vuorovaikutusta ja kanssakäymistä tulee vahvistaa.
- Tarvitaan moniammatillisissa tiimeissä tuotettuja koulutuksia ja koulutusmateriaaleja, jotta tutkijoiden tarpeet sekä juristien ja datanhallinnan ammattilaisten asiantuntemus voitaisiin sovittaa yhteen.
- Nykytilan juurisyy: Eri tahot katsovat asiaa vain omasta näkökulmastaan nähden vain osan haasteista, mistä johtuen kokonaisuus jää hahmottumatta ja ohjaamatta.